

ARTĖJA VERBŲ (PALMIŲ) SEKMADIENIS

„Ne aš mušu, verba muša“

Didžioji pavasario šventė – Velykos – šiemet švenčiamos balandį, o paskutinis sekmadienis prieš jas būna Verbų sekmadienis, Verbinės, daugelyje Europos šalių vadinamas Palmių sekmadieniu. Tai Kristaus garbingo įžengimo į Jeruzalę prieš kančią prisiminimas. Evangelijoje rašoma, kad iš didžios pagarbos Mesijui žydų minios klojo jam po kojomis palmių šakas iš šaukė: „Garbė tam, kuris ateina Viešpaties vardu!“ Dar mūsų amžiaus pradžioje Rytų Aukštaitijos bažnyčiose buvo paprotys tą dieną, einant procesijai aplink bažnyčią, po Švenčiausiąjį sakramentą nešančio kunigo kojomis kloti žilvičio šakeles.

Katalikų bažnyčios liturgijoje palmių šventinimas įvestas V amžiuje. Visoje Europoje tikima, kad šią dieną pašventintų anksčiausiai pavasarį sprogstančių augalų šakelės žadina jomis paliestos žemės ir gyvulių vaisingumą, padeda žmogui išlaikyti sveikatą, gausina derlių, neleidžia į namus trenkti perkūniui, saugo pasėlius nuo ledų ir graužikų. Tokio tikėjimo kupini ir lietuvių liaudies papročiai.

Kalbininko Kazimiero Būgos nuomone, žodis verba, giminingas lietuviškiems žodžiams „virbas“, „virbalas“, turėjęs į lietuvių kalbą patekti iš slavų kalbų XII - XIV a. dar prieš krikščionybę. Suvalkijoje seniau tikrąja verba buvo laikomas vien kadagys. Rytų Aukštaitijoje prie kadagio dar pridėdavo išsprogusio berželio ar žilvičio (blindės) šakelę su „kačiukais“, o senesnės moterys – ir pernykščių ažuolo lapų.

Pietryčių Lietuvoje buvo mėgstama ant medinio kotelio surišti įvairiaspalvių popierinių gėlių puokštę. Šiaulių apylinkėse karpytomis popierinėmis gėlytėmis papuošdavo kadagio šakelę. Pačios puošniausios verbos seniau buvo paplitusios maždaug 50 kilometrų spinduliu aplink Vilnių – jos dabar plačiai žinomos Vilniaus verbų vardu. Tai ant sauso medinio kotelio iš vienos pusės ar aplinkui tvirtai supinta spalvinga rykštė, įvairaus rašto, susidedančio iš savitai derinamų įvairiaspalvių džiovintų augalų, saususių žiedelių, nudažytų skiedrelių, su viršūnėje įpintu pilkų ar žaliai dažytų ežerinių smilgų kuokštu, maždaug pusmetro ilgio, įvairaus storio. Tradicinės Vilniaus verbos buvo trejopos: apvaliosios, vienpusės plokščiosios arba tik sausų gėlių žiedų puokštelės. Dabar jos dažniausiai išplatinamos į šonus, pripinant tarsi medžio šakas, daromos dažnai iki metro ir daugiau aukščio. Tradicinės Vilniaus verbos daugiausiai buvo pinamos derinant ryškių spalvų žiedelius, įvijiniu raštu, primenančiu virvės įvijumą, o dabartinės – dažniau pilkos ar pastelinės spalvos, jų raštas komponuojamas paprasčiau. Šiuo metu, kai Vilniaus verbų daroma labai daug, jos prarado buvusį tradiciškumą, kompozicijos subtilumą bei liaudiškumą, tačiau labiau atspindi gamintojo fantaziją.

Visoje Lietuvoje manyta, kad Verbų sekmadienį bažnyčioje visi būtinai turi laikyti po kadagio šakelę ar kitokią „verbelę“: „jei verbos neturėsi, velnias įkiš palaikyti savo uodegą“. Moterys savo verbelę dar susirišdavo raudonu vilnoniu siūlu. Tikėjo, jog tuo siūlu per rugiapjūtę apsirišus juosmenį, pusiaujo neįskausią.

Ryškiausias Verbų sekmadienio paprotys – tai plakimas verba. Suvalkijoje, kur valstiečiai iš anksto nusipirkdavo kadagių iš po kaimus juos vežiojusių „girininkų“ – miško gyventojų ir laikydavo iki Verbinių po sniegu, vaikai jau išvakarėse išsitraukę kadagio šaką, bemaž naktį nemiegoję, stengėsi kuo anksčiausiai dar miegančius suaugusiuosius nuplakti – „nuverbyti“. Plakdami sakydavo: „ne aš plaku, verba plaka! Ar žadi margutį?“ Tai tarsi užkeikimo formulė. Ja pabrėžiama, jog žmogus yra tik kažkieno valios vykdytojas, tik kosminės galios įnagis. Toji galia – tai amžinai žaliame kadagyje įsikūnijusi gyvybė, kuri žmogų turi pavasarį pažadinti naujai ūkio veiklai, įtraukti jį į amžiną gamtos mirties ir gimimo vyksmą.

Verbijimo tradicija atėjusi iš tolimos baltiškosios mūsų praeities, kai žmogaus ryšys su gamta buvo itin glaudus. Galima spėti, kad senovėje atgajos jėgą teikiančia žalia kadagio šakele būdavo verbijama ne vien Verbų šventės dieną, o ilgesnį pavasario atbudimo laikotarpį. Tai rodytų žemaičių paprotys panašiai verbele plakti vienas kitą ne per Verbas, o Velykų antrąją dieną.

Verbų dieną pašventintais kadagiais, žilvičiais (blindėmis) gintis nuo galimų nelaimių išliko iki mūsų dienų. Lietuviai turėjo daug pašventintos verbos naudojimo papročių: užėjus audrai su perkūnija ją degindavo krosnyje ar bent pasmilkydavo, kad šventi dūmai nuvytų debesį. Sėdami javus, verbos sutrintų spyglių įmaišydavo į pirmosios sėtuvės grūdus. Verbos šakutę įkišdavo į dirvą, kad ledai neišguldytų ir neišmuštų pasėlių. Sukirdavo šakele vaikams, kad jie greičiau augtų. Parūkydavo skaudamą dantį ar ausį, kad skausmas liautųsi. Aprūkydavo verbelės dūmais dedamus po višta perėti kiaušinius ir ją pačią. Dėdavo kopinėjamų bičių dūlin, kad bitės būtų sveikos. Verbele paliesdavo ar pasmilkydavo pavasarį pirmąkart į ganyklą išvaromus gyvulius, kad per vasarą sveiki išsiganytų. Įbedę abipus upelio po šakutę manė, kad upelio vanduo nuo to bus sveikesnis, švaresnis. Visa tai rodo gilų žmonių tikėjimą žalios šakelės sakralumu.

Gyva šios šventės tradicija ir mūsų dienomis: visų rankose amžinos gyvybės simbolis – žaliasis kadagys ar puošnioji vilnietiška verba. Pavasariškai pražysta miestų gatvės, žmonių veidai nušvinta lyg kokia nežemiška paslaptimi. Skambant sekmadienio varpams, verbų miškas liūliuoja per pamaldas bažnyčiose.

Tradicija yra virtę verbų turgūs šventoriuose, bažnyčių prieigose. Akys raibsta nuo grožio, formų ir spalvinių derinių įvairumo.

Šiūdienis verbų, ypač meniškųjų kompozicijų, panaudojimas gyvenime – tai akivaizdus pavyzdys to, kaip tautos senosios tradicijos transformuojasi, įgyja naujų prasmų, išreiškiančių dabarties žmonių dvasinius poreikius.